

Agnieszka Goral

Maria Curie-Skłodowska University, Lublin (Poland)

e-mail: agnieszka.goral@mail.umcs.pl

<http://www.orcid.org/0000-0003-1622-970X>

Nowe kierunki badań w białorusienistyce

Język, literatura i kultura Białorusi na przestrzeni wieków, red.

M. Chaustowicz, R. Kaleta, Warszawa: Katedra Białorusienistyki

Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, 308 s.

Badania białorusienistyczne w Polsce posiadają wieloletnią tradycję, a najstarszym akademickim ośrodkiem rozwoju naukowej myśli białorusienistycznej jest Katedra Białorusienistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Stołeczni białorusieniści mogą poszczycić się znaczącymi osiągnięciami nie tylko w eksploracji wybranych tematów badawczych, ale także znaczącej wagi wydawnictwami leksykograficznymi, atlasami leksyki gwarowej, edycjami materiałów źródłowych, przekładami, jak również szeroką działalnością popularyzatorską. Od lat Katedra Białorusienistyki konsoliduje i wspiera polskie środowiska slawistyczne, jak również podejmuje szereg działań ukierunkowanych na budowanie owocnej współpracy polsko-białoruskiej na niwie kultury i nauki.

Recenzowana monografia jest kolejną publikacją zbiorową wydaną przez Katedrę Białorusienistyki UW, wpisującą się w nurt badań pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego oraz współczesnej i dawnej kultury Białorusi (por. Timoszek i Chaustowicz, 2006; Kaleta, 2017; Barszczewska, 2017). Książka obejmuje artykuły autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe, zarówno w Polsce (PAN, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), jak i na Białorusi (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I. Szamiałakina w Mozyrzu), a także w Wielkiej Brytanii (Swansea University).

Monografia składa się z dwóch działów tematycznych, z których pierwszy – językoznawczy – prezentuje 6 artykułów naukowych. Część tę otwiera interesująca analiza wybranych zasobów slawistycznych zgromadzonych w bazie danych światowego językoznawstwa slawistycznego *iSybilsaw* autorstwa R. Kalety. Na przykładzie rejestrów czasopisma naukowego *Acta Albaruthenica* białorusienista dowodzi

przydatności opisywanego narzędzia w wieloaspektowych badaniach z zakresu językoznawstwa slawistycznego: ogólnego, teoretycznego, konfrontatywnego oraz kontrastywnego słowiańsko-niesłowiańskiego. Zasadniczą część artykułu stanowi jednakże szczegółowy opis historii powstania i rozwoju jednego z najbardziej znaczących periodyków białorusienistycznych w Polsce. Wydawany od ponad dwudziestu lat (od 1998 r.) rocznik *Acta Albaruthenica* zajmuje znaczącą pozycję w polskim i europejskim środowisku slawistycznym, a jego ugruntowana i prestiżowa pozycja wynika nie tylko z długoletniej tradycji wydawniczej, ale przede wszystkim z faktu, że pismo prezentuje wyniki gruntowych, niezależnych badań naukowych, podlegających ścisłym rygorom naukowym oraz popartych wysokimi standardami redakcyjnymi i wydawniczymi.

Dwa kolejne artykuły językoznawcze dotyczą wybranych aspektów z zakresu antroponomii nazw osobowych: P. Złotkowski skoncentrował się na badaniach systemu identyfikacji nazwicznej kobiet z warstwy chłopskiej zamieszkujących w drugiej połowie XVIII w. parafię w Hodyszewie na Podlasiu, z kolei H. Duszyński-Karabasz obiektem analizy uczynił antroponimy wschodniosłowiańskie na terytorium Krajny (na przykładzie Nakła nad Notecią). Artykuły – chociaż poświęcone jednostkom i zjawiskom w systemie nazwiskowym wybranej grupy – powstały w oparciu o różne źródła badawcze: księgi metrykalne parafii w Hodyszewie (P. Złotkowski), ewidencję żołnierzy w Nakle i Ślesinie (H. Duszyński-Karabasz).

Interesujący materiał prezentuje artykuł N. Brejwo *Паляндра ў фразеалогіі і міфалогіі*. Jak dowodzi autorka, alegoryczny wizerunek *Palandry* jako mitycznej bogini choroby i śmierci, niejednokrotnie przywoływany w utworach literackich awanturycznej odmiany fantastyki w XX i XXI w., znajduje swoje odbicie również w materiałach leksykograficznych z początku XXI w., a nawet starszych. Pomimo zapisów w dawnych słownikach białoruskich (w tym białorusko-rosyjskich), pochodzenie leksemu *Palandra* (a także *palandra* ‘choroba, dżuma’) pozostaje zagadką. Ustalenia slawistki pozostają jedynie hipotezami: badana nazwa została zapożyczona z innego języka albo powstała jako rezultat eksperymentów językowych.

W dziale językoznawczym na uwagę zasługuje również artykuł Maryli Chausowicz, poświęcony cechom graficznym i fonetycznym XVIII-wiecznego utworu satyrycznego pt. *Kazanie ruskie schizmatyckie*. Analiza prowadzona jest pod kątem występowania w tekście wybranych cech językowych, takich jak: pełnogłos, dziekanie, ciekanie, zapisy głosek twardych, miękkich i tzw. stwardniałych. W wyniku badania ustalono, że w *Kazaniu*... odnajdujemy niekonsekwentną realizację typowo białoruskich cech fonetycznych, jak również szereg przykładów świadczących o wpływie tradycji cerkiewno-słowiańskiej.

Dział zamyka artykuł A. Peljak-Łapińskiej pt. *Explicitation in the Polish and Belarussian translational language – a corpus study*, poświęcony analizie wybranych zdań w przekładach na język białoruski i angielski. Na materiale wyekspercowanym z Angielsko-Polsko-Białoruskiego Paralelnego Korpusu Literackiego badaczka analizuje podobieństwa oraz różnice gramatyczne i strukturalne wybranych systemów

językowych, wskazując na możliwe warianty przekładu mające wpływ na ostateczny kształt tekstu w języku docelowym. Jako marker trafności przekładu autorka przyjmuje delimitację tekstu, liczbę stanowiących tekst jednostek leksykalnych, a także długość tekstu. Omawiając wyniki badania językoznawczynie podkreśla, że pełna eksplicytacja polskich i białoruskich tłumaczeń z języka angielskiego nie jest możliwa.

Drugi dział tematyczny monografii zatytułowany *Literatura. Kultura* stanowi, w porównaniu z pierwszą, znacznie obszerniejszą część i obejmuje 15 artykułów naukowych poświęconych zarówno współczesności, jak i historii. W kręgu zainteresowań badaczy znalazła się kultura białoruska, relacje polsko-białoruskie, wybitne postaci historyczne, Polesie i Białostoczczyzna. Różnorodność prezentowanych w tym rozdziale materiałów nie pozwala na omówienie ich wszystkich, dlatego skoncentruję się na wybranych artykułach.

W artykule Mikołaja Chaustowicza pt. „*Гутарка двух суседаў*” як першае беларускамоўнае перыядычнае выданне autor analizuje szereg kwestii związanych z autorstwem, okolicznościami powstania, a także datowaniem i przechowywaniem pierwszej białoruskiej broszury agitacyjnej „Gawęda dwóch sąsiadów”. Na podstawie analizy leksykalnej materiałów źródłowych literaturoznawca wysuwa hipotezę, że najbardziej prawdopodobnym autorem broszury jest Kastuś Kalinouski.

W omawianym dziale dwa artykuły zostały poświęcone tematyce poleskiej. M. J. Olszewska w tekście pt. *Surowe piękno Podlasie w prozie Franciszka Wysłoucha* poddała szczegółowej analizie trzy powstałe na emigracji utwory prozaika: *Opowiadania poleskie, Na ścieżkach Polesia* oraz *Echa Polesia*. Przeanalizowany materiał źródłowy pozwolił ustalić związane z Polesiem motywy literackie, a także charakterystyczne dla Wysłoucha (a nawiązujące do impresjonizmu) cechy jego stylu pisarskiego.

Tematyki poleskiej dotyczy również artykuł M. Dąbrowskiej pt. *Tematyka poleska w czasopiśmie polskich połowy XIX w. (szkic „Polesie” J. Śniadeckiego w „Bibliotece Warszawskiej”)*. Jako cel artykułu badaczka obrała analizę tytułowego, mało zbadanego, utworu literackiego, opublikowanego w miesięczniku naukowo-literackim popularyzującym literaturę piękną oraz różnorodne dyscypliny naukowe. „Polesie” J. Śniadeckiego, opisane na tle innych ówczesnych utworów literackich o zbliżonej tematyce (*Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy* J. I. Kraszewskiego oraz *Podróż urzędnika banku polskiego odbyta w roku 1829 po Polesiu* K. Kontryma) autorka publikacji rozpatruje jako utwór stanowiący cenne źródło o historii, obrzędowości oraz codziennym życiu mieszkańców regionu.

W omawianym dziale liczne artykuły zostały poświęcone wybranym utworom literackim, zarówno współczesnym (m. in. K. A. Drozd, *Opozycja przestrzeni w utworze Wiktora Morcinowicza „Język. Po prostu czekajcie. Do Was podejść”*), jak i dawnym (m. in. I. Ageeva, *Карнавальныя алузіі ў рамана „Занкі Самсона Самасуя” Андрэя Мрыя*, B. Siwek, *Struktura wersyfikacyjna polskich przekładów wierszy Maksima Bahdanowicza (odpowiedniość czy podobieństwo)*, B. Dzierżanowska, *Czy pieśń ruska jest białoruska. O zapomnianym zjawisku literackim polsko-ruskiego pogranicza w XVII–XVIII w.*), a także dramaturgii (m. in. A. Moskwin, *Białoruski dramat hi-*

storyczny na scenie Narodowego Akademickiego Teatru im. Janki Kupaty 1991–2008 (na wybranych przykładach)), sztuce filmowej (Dz. Kliabanau, *Dylematy Tożsamościowe a polifonia językowa w filmie Andreja Kudzinienki „Masakra”*) oraz sztukom plastycznym (M. Szczypiorska-Chrzanowska, *„Białostoczczyzna to moja bałkańszczyzna”. O sztuce Małgorzaty Dmitruk*).

Monografia stanowi interesujący zbiór prezentujący z jednej strony stan badań nad wybranymi zagadnieniami z zakresu białorusienistyki, z drugiej – spectrum zainteresowań badawczych współczesnych slawistów pracujących w różnych ośrodkach naukowych. Różnorodność tematyczna oraz wykorzystanie odmiennych narzędzi badawczych, jak również wybór przez autorów artykułów zróżnicowanych materiałów źródłowych (utwory literackie, dokumenty i metryki, teksty użytkowe, korpusy leksykalne, dzieła filmowe, obrazy i grafiki) świadczą o dużym zainteresowaniu badaniami białorusienistycznymi, które – pomimo zmiennej i niestabilnej sytuacji politycznej w naszej części Europy – wydają się perspektywiczne zarówno dla filologów, jak i filmoznawców, etnografów, historyków, znawców sztuki, a także szerokiego grona osób zainteresowanych kulturą wschodniego sąsiada Polski.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

- Kaleta, Radosław (red.). (2017). *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Timoszuik, Mikołaj; Chaustowicz, Mikołaj (red.). (2006). *Droga ku wzajemności. Tom jubileuszowy dedykowany Profesorowi Aleksandrowi Barszczewskiemu*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Barszczewska, Nina; Chaustowicz, Mikołaj (red.). (2017). *Зь зычливості ку моеи отчизне: Tom pamiątkowy dedykowany Profesorowi Mikołajowi Timoszuikowi*. Warszawa: Wydawnictwo UW.